

meydan
ANNE(X)

Geçici Modern Kadın Müzesi (Nakiye Boran)
Dişi Sisifos (Gülsüm Çakır)
Bir Şenlik Afişi Nasıl Olmalı? (Gülsün Karamustafa)
Hem Zemin / Hem Zaman (Çağla Özbek & Merve Elveren)

NAKİYE BORAN'IN ANILARINDA GEÇİCİ MODERN KADIN MÜZESİ VE MÜZEYE VARİŞ YOLCULUĞU

Nakiye Boran

A) "DAYAĞA KARŞI
KADIN YÜRÜYÜŞÜ"
17 Mayıs 1987

1980'li yıllar Türkiye'de Feminizmin yeşerdiği, hareketlendiği ve canlandığı dönemdir.

Ben, Nakiye Boran. 1979–1987 yılları arasında yurtdışında eğitim almakta olduğum için Türkiye'de, o dönemdeki kadın çalışmalarını ve feminist mücadeleyi uzaktan izleyerek ya da tatillerde geldiğimde arkadaşlarımdan bizzat dinleyerek öğrendim. Yakın arkadaş çevremde bu konuda yoğun çaba harcamış çok kadın vardır: Rahmetli Şirin Tekeli, Gülnur Acar Savran, Banu Parker, Sedef Cankoçak, Stella Ovardia, Canan Arın, Şahika Yüksel, Hacer Ansal, Füsün Yaraş Ertuğ, rahmetli Nural Yasin, Handan Koç, Vildan Erozan, Filiz Kerestecioglu en eski feminist dostlarım.

80'lerin başından beri kadın mücadelesi/feminist mücadele içinde yer alan kadınların birçoğuyla da 1987 sonrası tanıştım ve arkadaş oldum. Onların bazıları sol hareketlerden gelen, bazıları bağımsızca kadınlık durumunu sorgulayarak mücadeleye katılan kadınlardı.

Aralarında eski arkadaşlarımda da olduğu birçok kadın, 80'lerin başında "Bilinç Yükseltme Toplantıları"yla yola koyuldular ve kendilerinin yaşadıklarından da dersler çıkararak toplumda kadınlarla ilgili göz ardı edilen eşitsizlikler konusunda da ciddi çalışmak gerektiğini dillendirdiler. "Ataerkil toplum" kavramı gündeme geldi ve o yönde çalışmalar yapıldı.

Benim öğretmen annem de dahil olmak üzere, birçoğumuzun annelerinin yararlandığı ve şükranla sözünü ettiği, Cumhuriyet'le kadınlara getirilen, erkeklerle eşit düzeyde eğitim alabilme, meslek sahibi olma ve seçme-seçilme özgürlüğü gibi hakların çok yetersiz kaldığını kadınlar 70'lerde ifade etmeye başlamıştı. Böylece 70'lerin sonu ve 80'lerin başında kadın mücadelesi eşik atladı; kadınlar günlük hayatta yaşadıkları eşitsizlikleri, uğradıkları şiddet ve tacizleri sorgular duruma geldi. Ortaya çıkarılmamış eşitsizlikler, kazanılmamış haklar ve ataerkil toplumdaki erkek egemen kültürel değerleri tartışmaya açan kadın grupları oluştu. Türkiye'de de feminizmin önü açıldı.

Bugünkü adlandırmayla 2. Dalga Feminist Hareket kadınları tarafından, Nisan 1982'de Yazko (Yazarlar ve Çevirmenler Kooperatifi) aracılığıyla ilk **Kadın Sorunları Sempozyumu** düzenlendi. Sonra Yazko bünyesinde çıkan *SOMUT* dergisinde, feministler tarafından 1983'te oluşturulan *4. Sayfa*'da feminist kadınlar bu alanda yazılar yazdılar, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinde yeni sayfalar açtılar. Genç kadınlar da bu çıkışlardan etkilendi ve feminist bilinçlenme, örgütlenme genişledi. Mart 1984'te kadınlar kendilerine ait ilk bağımsız yayın kanallarını oluşturdular ve Kadın Çevresi Yayıncılık, Hizmet ve Danışmanlık AŞ kuruldu.

80'lerde tüm bu çalışmaları ve mücadeleyi yürütmüş olan muhteşem kadınların hakları ödenemez. Aralarında çok yakın dostlarım olduğu gibi, diğerlerinin çoğunu ismen de olsa tanıyorum. Ama bu anı yazımda aralarından sadece bir kişiyi, artık anılarımızda ve kalbimizde yaşayan, canımız arkadaşımız, Türkiye'nin ilk feministlerinden, 2017'de kaybettiğimiz Şirin Tekeli'yi söyleyeyim.

İstanbul'a döndüğüm 1987 yılına gelindiğinde, artık kadın hareketi çok daha yaygınlaşmış ve kendine "feminist" diyen kadınların sayısı da giderek artmıştı. Televizyonların kasabalara kadar yayıldığı o dönemde, kadına şiddet olayları da daha duyulur olmuştu. Kadın mücadelesi içinde yer alan her meslekten kadın da kadına şiddet olaylarını yakından takip etmeye başlamıştı –özellikle de avukat arkadaşlar. İşte, kadına şiddetle ilgili 1985'te yaşanan bir olay, feminist avukat arkadaşların duyurmasıyla, kadınlara artık isyan bayrağını açtırdı. Olay şuydu: Kocasından şiddet gördüğü için boşanmak isteyen bir kadının talebini reddedip, üstelik bu kararını desteklemek için utanmadan "kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmeyeceksin" diye eski bir halk deyişini kullanan hâkim kadınları ayaklandırdı. Bu korkunç olay üzerine, kadınlar seslerini tüm kamuoyuna duyurabilmek için önce hukuki dilekçeyle karara itiraz ettiler, sonra da kitlesel yürüyüş-miting yapmaya karar verdiler.

Dayağa Karşı Kadın Yürüyüşü, 17 Mayıs 1987

Böylece 1980 DARBESİ SONRASI, KAMUSAL ALANDA İLK İZİNLI KİTLESEL EYLEMİ, 17 MAYIS 1987'DE KADINLAR GERÇEKLEŞTİRDİ. BU YÜRÜYÜŞ VE MİTINGE KADIN KATILIMI HEYECAN VERİCİ SAYIDA OLDU.

Birçok erkek de kadınların arkasından miting alanına gelip destek verdi. Mitingde kadınlar, şiddete uğrayan kadınların haklarını savunan, bu konuda mücadeleyi sürdüreceklerini açıklayan konuşmalar yaptı –Şirincğimiz de.

Filiz Kerestecioğlu'nun sözlerini yazdığı ve bestelediği “KADINLAR VARDIR, KADINLAR HER YERDE” şarkısını da kitleler haykırarak söyledi. Bu şarkı her söylenildiğinde hâlâ kalbim çarpar, heyecanlanırım.

DAYAĞA KARŞI KADIN YÜRÜYÜŞÜ bir mihenk taşıdır. Çok geniş katılım sağlandığı için yürüyüş ümit yarattı. Kadınlar, bu mücadeleyi nasıl sürdürürüz ve nasıl daha da yaygınlaştırırız, diye düşünmeye, konuşmaya başladılar. İstanbul, Kurtuluş'ta, Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği'nin mekânında toplanan feminist, kadın hakları aktivisti birçok kadın, yürüyüş sonrası “Kadınlar Dayağa Karşı Dayanışmaya” adı altında etkinlik yapmaya karar verdi ve bunun nasıl bir etkinlik olabileceğine dair ortaya bir soru atıldı.

B) “KADINLAR DAYAĞA KARŞI DAYANIŞMAYA ŞENLİĞİ”

**Kariye Müzesi bahçesi
4 Ekim 1987**

O sırada artık Türkiye'ye dönmüş ve İstanbul'da çalışmaya başlamış olduğum için o toplantılara ben de katılırdım. “Dayağa Karşı Yürüyüş” mitinginden sonra yeni bir etkinlik arayışı sürerken, Fransa'da, 80'lerde Feminist kadın hareketinin başarılı şenlikler düzenlediğinden söz eden Şirin Tekeli, hepimizde yeni heyecanlar uyandırdı. Bizlerin de bir şenlik düzenlememizin, çok daha fazla sayıda kadına ulaşmamızı sağlayacağına karar verdik. İstanbul'un tarihi mekânlarına çok düşkün biri olarak, Kariye Müzesi önündeki meydanı önerdim.

4 Ekim 1987'de, Kariye Müzesi meydanında, kadınlar hep birlikte –benim deyimimle ‘imece’yle **Dayağa Karşı Dayanışma Şenliği** düzenledi.

Afişteki *Kavanozda Venüs* adlı eseri sanatçı dostumuz Gülsün Karamustafa yarattı, fotoğrafını merhum fotoğrafçı arkadaşı Tülin Altılar çekti. Sertaç Ergin grafik tasarımını yaptı (bkz. sayfa 8).

Şirin Tekeli'nin şenlik açılış konuşması

Bu şenliğin amacı, kadınları bir araya getirerek kadınların maruz kaldığı şiddete ve dayağa karşı duyarlılığı arttırmak, yaygınlaştırmak; kamuoyunun bu konuda bilinçlenmesini sağlamak; bu amaç doğrultusunda, var olan ama pek bilinmeyen hukuksal haklar konusunda kadınları bilgilendirmek ve ayrıca bu vahim sorunların çözümleri için dayanışmanın önemini vurgulamaktı.

Şenliğe, kadın sorunlarına duyarlı ve kampanyayı destekleyen edebiyatçı, sanatçı kadınlar konuşmacı olarak ya da sahne olarak destek oldu. Kadınların ne kadar önemli alanlarda var olduğunu memnuniyetle izlememizi sağladılar:

- * Şirin Tekeli açılış konuşmasını yaptı.
- * Feminist avukat Canan Arın'ın boşanma hukuku konusundaki konuşması çok bilgilendiriciydi. Boşanmaktan korkar hâlde olan kadınlar için aydınlatıcıydı.
- * ‘Serbest kürsü’ tarzı soru-cevaplarla, kadınlar istedikleri konularda bilgilendi ve diğer kadınları bilgilendirdi.
- * Pınar Kür'le bir sohbet gerçekleştirildi.
- * Kadın müzisyenler, Ayşe Tütüncü-Sumru Ağırürüyen ikilisi, Gülbeniz Sentay, Maria Rita Epik ve Deniz Türkali de müziklerinin keyfiyle, şiddet konusunda mücadele eden kadınlara moral verdiler.

Feminist avukat Canan Arın'ın konuşması

Deniz Türkali'nin *Kutsal Aile* adlı tek kişilik oyun performansı

Ayşe Tütüncü-Sumru Ağırürüyen konseri

Feminist Dilek Ağacı

C) GEÇİCİ MODERN KADIN MÜZESİ (GMKM)

* Şenliğe mahalle halkından da epey katılım oldu. Kadınlar küçük çocuklarıyla geldiler. Çocuklar için kreş gibi bir sistem kuruldu. Genç arkadaşımız Serpil, çocukların Kariye Müzesi'nin karşısındaki binada oynamasını, eğlenmesini sağladı.

Deniz Türkali, Dario Fo ve Franca Rame'nin *Kutsal Aile* adlı tek kişilik oyununu oynadı.

Meydandaki ağacı, benim önerim üzerine, kadın hakları konusunda dileklerin asılabileceği **Feminist Dilek Ağacı** yaptık.

Dilek ağacı, ninemin kültüründen çok iyi bildiğim bir inanç sistemiydi. Zaten bu âdeti kadın arkadaşların çoğu da biliyordu; bekâr kadınlar ve/veya anneleri, kumaş parçalarına –çaputlara– evlilik dileklerini yazar ve “dilek ağacı” olarak adlandırılmış bir ağaca asardı. (1970'lerde Rumelihisarı'na yakın bir yerde de hâlâ kullanılan bir dilek ağacı vardı.)

Kadını evliliğe zorlayan bu geleneğe atfen, şenliği düzenleyen feminist kadınlar olarak biz ironi yaptık ve bu âdeti feminist boyuta taşıdık, ağacın altına mor şeritlere takılı beyaz kartlar bıraktık.

Kadınlardan, her alanda özgürlük ve eşitlik taleplerimizi, şiddete karşı kesin duruşumuzu belirten dileklerini yazıp ağaca asmalarını rica ettik.

Nitekim, ağaca kadınların çeşitli hak taleplerini dillendiren çok kart asıldı –cinsel kimlik özgürlüğü isteyen talepler de dahil olmak üzere.

Şenliği düzenleyen bizler ve çevremizden eş dost kadınların getirdiği atıştırmalık yiyeceklerle bir masa donattık. Kadınların yaptığı el sanatı ürünleri için stant kuruldu. Kadın Çevresi Yayınları ve kadınlarla ilgili kitapların sergilendiği tezgâhlar da vardı. Bunlar, konuşmalar ve gösteriler bittikten sonra satışa sunuldu.

Şenlikten elde edilen gelire 3 Mart 1988'de *Bağır! Herkes Duysun* adlı kitapçık bastırılıp mümkün olduğu kadar çok kişiye dağıtıldı. Kitap, şenlikten epey sonra, Geçici Modern Kadın Müzesi'nin kuruluşundan hemen önce basıldı ve kendi başına bir eylem olarak nitelendirildi.

1987'de gerçekleştirilen gerek **Dayağa Karşı Kadın Yürüyüşü** gerekse **Dayağa Karşı Dayanışma Şenliği** toplumda ciddi yankı yarattı. Bu eylemler, kadına yönelik şiddeti sonlandırmaya yönelik mücadelede çok sayıda kadını ve kadın hakları savunucusu birçok erkeği bir araya getirdi.

Ancak feminist kadın hareketleri, taleplerini sadece şiddete karşı olmakla sınırlamak istemiyordu. Kadınların uğradığı gözden kaçan başka eşitsizlikler, sorunlar da gündeme getirilmeliydi. İster ev dışında bir işte çalışsın, ister ev kadını olsun, ev işlerini yapmak, çocuk bakmak ve yetiştirmekle yükümlü olan kadınlardı. **Tüm bu emek işten sayılmaz, değeri bilinmez ve 'hayatın doğal akışı' olarak nitelendirilirdi.**

İşte, Türkiye'de 80'li yıllarda kadın hareketindeki bir önemli konu da **'kadının görünmeyen emeği'**ydi. Bu konuda yazılar yazılmıştı, kitaplar çevrilmişti, kamusal alanda bir eylem veya etkinlik olmamıştı.

Vahameti açısından acil olduğu için öncelik verilen dayağa karşı dayanışma eylemleri ve çalışmalarından sonra, 1987 yılının sonbaharında, Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği'ndeki toplantılarda, bir sonraki etkinliğin **"kadının görünmeyen emeği"** teması etrafında oluşturulmasına karar verildi. Bu konuda birbirimizden etkinlik önerileri istedik.

Ben, **"Geçici Modern Kadın Müzesi"**ni önerdim. Peki, bu nereden aklıma geldi?

Kariye'deki şenlikten hemen sonraydı ve 1987 yılının Ekim ayındaydık. Mevsimsel alerjik grip nedeniyle evde yatıyordum. Canım hiçbir şey yapmak istemediği için pencereden dışarıya bakınıyordum. Birden gözüm karşıdaki apartmanın balkonuna ilişti. O günlerde pastırma yazı sığağı vardı ve herkes balkonlardaydı.

Ama bu balkon çok çok farklıydı.

Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği'nin standı

Balkonda üzerine dantelli örtüler serilmiş ve karşılıklı yerleştirilmiş iki küçük sedir, arada bir küçük masa, masanın üzerinde yuvarlak bir fırın ve küçük bir Aygaz ocağı vardı –ocağın üstünde de çaydanlık. Sedirlerin arkasında duvardan dışarıya sarkıtılmış, içindeki çiçekleri hâlâ solmamış saksılar. Balkon 7-8 metrekare ya var, ya yoktu. Balkonda 2 orta yaşlı kadın oturuyordu. Fırında muhtemelen börek falan pişmiş ki, kadınlardan masaya uzak oturanı, yanındaki sehpa dura tabağından börek yiyordu. Masanın başındaki kadının evsahibi olduğunu tahmin ettim. O da eliyle küçük bir bebek arabasına oturttuğu çocuğu ileri geri sallamakla meşguldü. Herhalde uyutmak için. Ama öte yandan misafiri olan kadınla, sanırım kısık sesle, sohbet ediyordu. Evsahibi kadın hem misafirperverlik yapıyordu hem de torun bakıyordu. Balkondan aşağıya yeni yıkanmış çarşaf-lar sarkıyordu kuruması için asılmış olan.

Kendi kendime **“Bu kadınlar inanılmaz yaratıcı. Bu kadar küçük bir mekânı, kocaman bir hayatı sığdıracak şekilde düzenlemek, değme mimarın, dekoratörün yapabileceği bir iş değil,”** dedim. Üstelik çamaşır yıkamış, börek pişirmiş, çay yapmış, toruna bakan ve de misafir ağırlayan bir kadın! **Bu emeğin ne zahmeti ne de yaratıcılığı kimse tarafından görülüyor ve konuşulmuyordu.** Bizim feminist kadın arkadaşların **“kadının görünmeyen emeği”** konulu etkinlik fikri gözümde çok daha değer kazandı ve aklıma bir sergi fikri düştü.

Ev işlerini, kadının ev ve özel hayatında yaşadığı zorlukları, taşıdığı yükleri anlatan ve gösteren eserler sergileyelim, diye düşündüm ve bunu önce Şirin’le paylaştım. O, fikri çok tuttu. Hemen, Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği’nden arkadaşlara balkon hikâyesini ve doğurduğu sergi fikrimi anlattım. Onlar da kadının yaratıcı emeğinden yola çıkan bu öneriyi çok benimsedi. Sergi işin içine girince sanatçı dostlardan mı destek alsak, diye konuştuk.

Ama “En iyisi biz kendimiz hep birlikte yapalım, yoksa sanatın estetiği, üslubu ön plana çıkar,” dedik. Çünkü bizler, serginin konusuyla ilgili doğrudan mesaj veren çalışmalar istiyorduk. Sergiye isim arayışına koyulduk. Sanata çok düşkün olduğum ve çok sergi-müze gezdiğim için ilginç bir ismi olsun istiyordum. O dönemde hiç kadın müzesi olmadığı aklıma geldi ve acaba kadın müzesi mi desek, diye konuyu kafamda evirip çevirdim.

Müze kalıcı bir kurum olduğu için “Geçici Kadın Müzesi” olabilir diye kendi kendime ismi geliştirmeye başladım. Yapacağımız eserler klasik türde olmayacağı için modern sıfatını eklemek iyi olur diye isim arayışımı tamamladım ve arkadaşlara **“GEÇİCİ MODERN KADIN MÜZESİ”** ismini önerdim. İsim beğenildi ve hep birlikte çalışmalara başladık.

İlk önce mekân arayışına geçildi. Kadın arkadaşlar Çağaloğlu’nda, İstanbul Reklam Ajansı’nın binasında boş bir kat bulup ricayla bu projeye tahsis edilmesini sağladı. Hemen orada çalışmalara başlandı.

Geçici Modern Kadın Müzesi’nde, “kadının görünmeyen emeği” temasının sadece sanatla ifade edilmesini istemedik. Daha geniş kapsamlı bir etkinlik olmasına karar verdik:

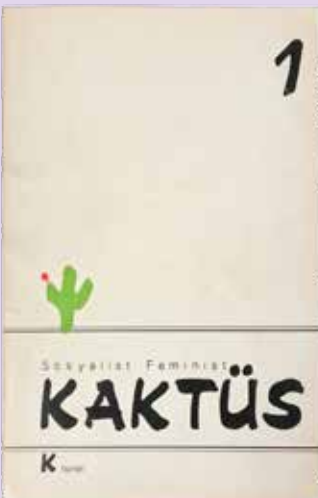
- * Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği’nin kendi amaç ve faaliyetlerini tanıttığı bir bölümü oldu.
- * O sırada *Feminist* adlı dergiyi çıkarmaya başlamış olan arkadaşlarımıza bir köşe ayrıldı.

Feminist dergisinin ilk sayısı 8 Mart 1987’de çıkmıştı.

* *Kaktüs-Sosyalist Feminist Dergi* adlı bir yayın başlatma aşamasında olan sosyalist-feminist arkadaşlara da tanıtım masası verildi. Derginin ilk sayısı Mayıs 1988’de çıktı.

* 80’li yılların başında örgütlenmeye başlayan ve İbrahim Eren’in öncülerinden olduğu Radikal Yeşil Hareket de stant açtı. Bu hareketin çevrecileri, antimilitaristleri, ateistleri, feministleri, her türlü cinsel kimliğe eşitlik isteyenleri (bugünkü adıyla LBGTİ+) ve seks işçilerini bir araya getirmeye ve birlikte mücadele etmeye çağıran ideolojisi ve hedefleri vardı. O dönem için oldukça yeni görüşlerdi.

* Deniz Türkali bir konser verdi ve konseri, “Kadınlar Vardır, Kadınlar Her Yerde” şarkısıyla bitirdi. Tüm salon şarkıya katıldı.

Radikal Yeşil Hareket'in standı, 1987

“KADININ GÖRÜNMEYEN EMEĞİ” TEMALI ESERLER

Bu eserleri düşünüp yaratma işini de bu etkinliği düzenleyen tüm arkadaşlar üstlendi ve tüm eserler, yine yoğun bir imceyle gerçekleştirildi. Arkadaşlar sadece çalışmakla kalmadı, eserleri gerçekleştirebilmek için gerekli tüm malzemeyi de bulup getirdiler. Vitrin mankenlerini Kasımpaşa'daki manken kiralama mağazalarından bir haftalığına ücretsiz kiralamayı becerdiler. Kendi gelinliğini, anneannesinin konsolunu, annesinin işlemeli mutfak önlüğünü getirenler oldu. Eserlerde gözükten tencere tavadan çocuk beşiği ve biberonuna, cımbız, tampon, ped, sutyen ve çamaşır leğenine her şey kadınların sürekli kullandığı nesnelere ve evlerden getirilmişti.

Pazar Günü Kadının Düşünsel Faaliyeti

1. PAZAR GÜNÜ KADININ DÜŞÜNSEL FAALİYETİ

Pazar günleri benim çocukluk kâbusumdu. Öğretmen annemin tek boş günüydü ve biz çocuklarını yıkamak, ütü yapmak hep onun göreviydi. Bizleri karanlık küçük bir banyoda, odunla ısınan termosifondan kovaya alınan suyla yıkardı. Önlüklerimiz ve kurdelerimizi yıkar, ütüler, babamın ve bizim beyaz yakalarımızı kolalardı. Pazar günleri evde tam bir curcuna olurdu ve bizler de ertesi gün okula gideceğimiz için ödevlerimizi bitirmeye çalışırdık. Bu anılarımı arkadaşlara anlattığımda neredeyse hepsinin benzer anıları olduğunu öğrendik ve devamında, pazar günü kadının hâlini anlatan bu çalışma aklımıza geldi.

2. KOLAY MI?

O dönemde, jinekolojik muayene hepimize zor gelirdi, çünkü muayene için yatırıldığımız yataкта hareket etmeyelim diye ayaklarımız adeta kelepçelenirdi. Stella Ovadia eski tip bir jinekoloji masası bulup getirdi. Jinekoloji çok mahrem bir alan sayıldığı için etrafını naylon perdeyle çevirdik ve işin adını, *Kolay mı?* koyduk.

3. KAVANOZ ORKESTRASI: MERCİMEK SENFONİSİ

Kadınların hayatının önemli bir bölümünün yemek yapmakla geçtiğini ve bakliyatın içinden taşların vs. ayıklanıp kavanozlara doldurulmasının ve diğer benzer işlerin de önemli zaman aldığını öne çıkarmak istedik. Ev işlerinin yoğunluğundan, kadınların genellikle konserlere gidip müzik dinleyecek hâlleri kalmıyordu. Onların dinleyebileceği senfoni, ancak bu kavanozları doldurup boşaltırken çıkan seslerden oluşabilirdi! Böylece ironik bir eser doğdu.

4. HER GENÇ KIZIN RÜYASI

Evlilik, toplumda her genç kızın gerçekleştirmek için can attığı bir ideal olarak sunulurdu. Genel eğilime göre, beyaz gelinlik ve duvak genç kızların rüyasıydı. Evlenmek istememek aileler tarafından kabul edilemez bir durumdu. (Hâlâ toplumun bir kesimindeki inanış bu.)

Evliliğin kadına yüklediği işler, sorumluluklar hiç konu edilmezdi. Hele evlilikte kadının şiddet görebileceğinin lafı bile olmazdı.

Her Genç Kızın Rüyası

Beyaz gelinlik ve duvakla gelecek rüya gibi evliliği ironik bir şekilde anlatmak için bu eser yapıldı. Şeffaf naylon külotlu çoraplardan yapılan kafaya arkadaşlarımızdan birinin getirdiği duvak takıldı ve bu, yine onun gelinliğiyle birlikte tavana asıldı. Tavandan kırmızı bulaşık eldivenleri de sarkıtıldı. Bunlar beyaz gelinlik ve duvağın yanında evlilikle gelen hediyelerdi! Rüya gelinliğe takılar iliştilirdi, ama evlilikle gelen mutfak işlerinin vazgeçilmezi eldivenler asla. Biz de geline takılar olarak mutfak eldiveni taktık.

5. DİŞİ SISİFOS

Gülsüm Çakır arkadaşımız *patchwork* [kırkyama] tekniğiyle yarattığı bu eserde, Yunan mitolojisinde önemli yeri olan Sisifos efsanesine gönderme yapıyor. Sisifos, tanrı Zeus tarafından cezalandırılmış ve çok büyük bir kayayı sonsuza dek çok yüksek bir tepeye çıkarmaya mahkûm edilmiş. Gülsüm eserine, Sisifos ile kadın emeği arasında paralellik kuran ve kadın dünyasını anlatan hikâyeler işlemiştir.

6. MEÇHUL KADIN ANITI

Bu eser Paris'te, 1985'te, St. Lazare tren garının önüne dikilen iki eserden ilham alınarak yapıldı. Arman adlı sanatçı, bir eserini eski deri bavulları üst üste koyarak gerçekleştirmişti, diğerini de çeşitli boyalarda eski duvar saatlerini üst üste dizerek. Böylelikle, tren yolculuğu ile zaman arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamıştı.

Biz de kadının ev işlerinde kullandığı aletleri üst üste koyarak bu çalışmayı yaptık. Tüm kadınların görünmeyen emeğini simgelediği için adını *Meçhul Kadın Anıtı* koyduk. Kadının zamanla ilişkisini de işte bu mutfak araç gereçleri anlatıyordu.

Geçici Modern Kadın Müzesi bir hafta açık kaldı. 5000 davetiye bastırmıştık, hepsi tükendi. Muhtemelen en az o kadar kişi ziyaret etti. Etkinlikler sırasında da salon doldu taşı. Hep birlikte yarattığımız ironik eserlerle, stantlardan verilen bilgiyle ve panel konuşmalarıyla '**kadının görünmeyen emeği**' en azından bir ölçüde görünür kılındı. Konserle de mücadele coşkusu canlandırıldı. Dileğimiz Geçici Modern Kadın Müzesi'nin ikincisini gerçekleştirmek. Canımız Şirin Tekeli'nin de isteği buydu.

Önemli Not:

Yukarıda anlattığım eylem ve etkinliklerde yoğun çalışmış, çok emeği geçmiş, bu yolda mücadeleyi hâlâ sürdüren feminist/kadın hakları savunucusu çok sayıda kadın arkadaşın ismini veremedim. 80'lerde kadın hareketiyle ilgili de sadece anılarımdaki süreci aktardım. Dilerim, ileride bu yılların mücadelesini gerçekleştirmiş kadınların da katkılarıyla yapılacak daha detaylı bir "80'lerde Kadın Hareketi" sözlü tarih çalışmasıyla onların isimleri de yazılır ve bu çalışmanın kitabı yayımlanır.

Zaten 80'lerin sonundan bugünlere kadar o kadınlar mücadeleyi çok ileri boyutlara taşıdı. **Mor Çatı Kadın Sığınağı**'nı kurdular ve bugün hâlâ yaşamasını sağlıyorlar. Kadınlar ve mücadele konularını anlatan yazılar yazdılar. Dergiler, gazeteler, kitaplar yayımladılar, yayımlıyorlar. Genç nesillerin de katılımıyla, Feminist/Kadın ve LGBTİ+ hakları için eylemlerini arttırarak sürdürdüler ve bu eylemlerin çok geniş kitlelere ulaşmasını sağladılar.

Bu mücadele hâlâ sürüyor ve sürecek. Ta ki kadınların hedeflediği toplumsal cinsiyet ayrımcılığı her alanda bitinceye, kadına şiddet-taciz-istismar tamamen ortadan kalkıncaya dek.

Yazıda kullandığım fotoğrafları, bildiğim kadarıyla Füsun Ertuğ Yaraş, İbrahim Eren ve Enis Rıza Sakızlı çekti. Fotoğrafların bir bölümü "Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı"nın arşivinde bulunmaktadır.

Meçhul Kadın Anıtı

DİŞİ SİSİFOS

Gülsüm Çakır

Sıradan bir gündü yine o gün. Ben, “Onun canı ne zaman isterse” periyodunda mis gibi dayağımı yemiş, taze morluklarımı edinmiş, çaresizce sessiz çılgınlıklarımı duysunlar kafasındayken TV’ye ilişen gözlerim, Yoğurtçu Parkı’nda yürüyen, ellerinde şirin pankart ve dövizleri olan kadınlar gördü ve duymaya başladı ki, o kadınlar da benim gibi “KADINA UYGULANAN AİLE İÇİ ŞİDDETE HAYIR!” diyorlardı.* Kadınlara katılmayışımın acısıyla aklım ağladığında, gözümün morluğunun utancıyla katıla katıla acz içinde içime içime haykırıırken aniden sustum ve o haberde izlediğim kadınlara ulaşmaya karar verdim ve bir şeye daha karar verdim: Asla kimse bir daha beni dövemeyecekti. O ya da başkası beni dövmeye kalktığına kaskatı kesilip kalmayacak, misliyle karşılık verecektim. Kendimi güçlü hissetmişim. Aradım, taradım, buldum. Eee, “Arayan Mevlasını da belasını da bulur” derler ya... İlkinde arayıp, evlenip belamı bulmuştum, şimdi sıra Mevla bulmaksa, buldum valla... İstanbul’un eski Valikonağı’na yakın bir caddede bir burgercinin üst katında, benim tam tersim görüntüde bir kadına, hararetle hayatımın moktanlıklarını anlatıyor buldum kendimi. Yazdığım protest şiirleri de sunmayı ihmal etmediğimi görüyorum bu günden o masaya bakınca. Bir şey daha görüyorum; konuşuklarıım dün gibi aklımda. Şiddet yüklü anılar aktarımına maruz kalıp, korkup, üzülp, “Bana ne” deyip kaçmadığı için minnettarım o kadına. Sevgili Handan Koç, sağlıklı ve mutlu yaşa. Benim, “O Kadın”ım. İyi ki varsın, iyi ki hayatıma katıldın.

Bir daha bırakın dayak yemeyi, asla hiçbir erkek şiddetli dokunamadı bile. Başka kadınlar dayak yemesin diye tutulan ev nöbetlerine katıldım; o yıllarda fahişelere tecavüz maalesef suç değildi, suç sayılması için yapılan çalışmalara katıldım. Kadına uygulanan şiddetin saklanmaması için TRT televizyonuna çıkıp tanıklık veren ilk kadın oldum. Programda “Kol kırılır, yen içinde kalmaz, sarkar,” dedim ve bugünkü programların aksine ben orada kendimi asla ‘deney tüpü’ gibi hissetmedim. Yazı uzamasın diye adlarını yazamadığım, o gece benimle yayında olan tüm kadınlar, sağlıklı ve mutlu yaşayınız.

Kariye Müzesi şenliği yapılacak ve herkes bir işin ucundan tutuyordu. Ben şaşkın ve biraz da inançsızca “Ne yapabilirim ki?” sarmalındaydım. Tam o sırada şimdi sizin gazetenize yerleştirmek için harıl harıl düzgün fotosunu aradığınız sevgili Nakiye’nin sanat eseri olarak nitelendirdiğinde fark edebildiğim ‘sanat eseri’ bende ortaya çıktı. O an, o telaşın hengâmesinde gözlerimin önüne TV’deki Yoğurtçu Parkı yürüyüşü, yediğim tekme tokat dayaklar, nöbet tutulan evler, çocukluğumun istismar edilmişleri, Tarlaşaşı, Cihangir, Zürafa Sokak gözlemlerim, Yüksek Kaldırım’daki komşu kızı arkadaşım, “Yol al, baştan başla” işler ve hep yol alıp başa dönen kadın hayatları, iyileşen ama yeniden moraran etlerim, uzuvlarım ve nereden duyup öğrendiğimi bilmediğim, babaannemin de akrabası olduğuna inandığım SİSİFOS ve onun laneti/lanetli kayası geldi. Kadınların hayatları da sanki lanetlenmiş gibiydi. Kadının toplumsal statüsü ne olursa olsun, değişmeyen lanet döngüsünde sanki DİŞİ SİSİFOSLAR’dık. Yine o an orada, o hengâmede, ama mavi Ege’nin bir koyunda çarşaf gibi denizinin koynunda, üzerinde her objesini kafamda tek tek planladığım “KADININ BİR GÜNÜNÜN ASLINDA HER GÜNÜ OLUŞU”nun benim kişisel hikâyemdeki keşfidir. Hemen resmedeyim istedim, fakat çok sıradan olacaktı, resim yöntemiyle DİŞİ SİSİFOS... Genlerimde bulunan terzilikle, nasıl yapabilirim diye düşündüm. Öyle ya anneannem, annem terzilikle, dikişle para kazanmıştık. Ben üstelik dikmenin biçmenin yanı sıra çiziyordum da. Kalbim küt küt atarken orada herkese “Yaparım ben bunu, ben yaparım” minvalinde, izin versinler diye söylüyordum. Oysa bir kadın toplantısıydı bu, mümkün olduğunca hiyerarşisizlik esastı, ama alışkanlıklardan kurtulmak çok zordu; alışkın olduğum hegemonyanın etkin olduğu toplantılarda sanıyordum kendimi. Değişim zor ama imkânliydi.

Mavi kumaşın büyük çoğunluğu sentetiktir, yani kadına dayatılan hayattır ve mavi kumaşın dokusundaki çok az miktardaki pamuk ise kadındır ve dayatılan hayat içerisinde kadının var edilmeyişini şimgeler. *Dişi Sisifos* panosu aslında o yıllardaki kadın hareketinin yarattığı ivmenin bir kadında ortaya çıkışıyla oluşmuş bir eserdir. Çok şanslıyım ki bana kısmet oldu. O yıllardaki kadın hareketinin bana yaptırttığı bir eserdir. İştir, panodur, sosyolojik bir çıktıdır. Şans bana güldü. Kendimi o yıllardaki kadın hareketinin ilk çocuğu gibi görmek hep hoşuma gitmiştir. Her çocuk gibi ben de İstanbul, Kadıköy, Yoğurtçu Parkı’yla başlayan kadın hareketinin bu topraklara kattığı ışığın bir meyvesiyim. Bugün edindiğim 106 çocuğum kendi hayatlarını istedikleri gibi yaşama şansı elde ettilerse, hayatlarına dokunan olarak ben bilinsem de, aslında bunda onların da, Yoğurtçu Parkı’nda yürüyen, o yürüyüşe emek harcayan, kafa patlatan kadınların da katkısı var. Zulmün panzehiri sadece ışıktır. Lakin hangi ışık? Elbette genelde kadın ışığı şart. Bence feminist ideolojiyle çalışılmış toplumsal değişim, dönüşüm sarmallarından çıkan ışık yayılınca şiddet susuyor. En kanlı canlı tanığı benim. O yıllardaki kadın hareketinden önceki hayatında aciz zavallı kadın olan ben, kadın hareketi sonrasında bambaşka bir kimliğe evrilererek kendi hayatına ve başka hayatlara dokundum, iyiliklere bulaştım, bir daha asla dayak yemedim ve asla kendimi bir böcekle özdeşleştirmedim. Mutluyum, zira o ben şimdi 65’inde sosyoloji 2. sınıf öğrencisi, para buldukça harç yatırıp, okulu bitirip sosyolog yaftası alacağım. Ama ben zaten düşünürüm... Hiyerarşisiz bir yaşam mümkün aslında.

* Dayağa Karşı Kadın Yürüyüşü, 17 Mayıs 1987

BİR ŞENLİK AFİŞİ NASIL OLMALI?

Gülsün Karamustafa

Feminist harekete karşı ilgim Güzel Sanatlar Akademisi öğrencilik yıllarında Simone de Beauvoir'ın kitaplarını okuduğumda başladı. 1970'lerde yaşanan sol hareketle bulduğumda ise kendimi kurucusu feminist kadın yazar Suat Derviş olan DKD'nin (Devrimci Kadınlar Derneği) içinde buldum. Hatta toplantılarından birinde, ölmeden önce Suat Derviş'le karşılaşma şansını bile yakaladım.

Aynı yıllarda İngiltere'de geçirdiğim süre, uluslararası feminizmle yakından tanışmama yardımcı oldu. 6 Mart 1971'de Londra'da yapılan ilk büyük kadın özgürlük hareketi yürüyüşüne bile katıldım.

Böyle bir başlangıç bana feminist hareketin, gelişimi içinde bugünün toplumsal cinsiyet meseleleriyle de buluşarak nereye ulaştığını görmek açısından güzel bir bellek sunuyor.

Yine öğrencilik yıllarımdan bu yana bir sanatçı olarak hareketin sanatsal destekçisi olmayı ve her anlamda katkıda bulunmayı önemsedim. Yakınlığım ve inancım doğrultusunda gerektiğinde yayın organları için çizimler, resimli hikâyeler, pankartlar, etkinlikler için afişler yaptım. 1987 Kariye Müzesi'nde yapılan Kadın Şenliği için afiş de bunlardan bir tanesi.

Bu afiş için ilk kez kimin benimle ilişki kurduğunu hatırlamıyorum. Sanırım, uzun süren bir toplantı sonrası atölyeye döndüğümde kafamda bu afişin etkili ve vurucu bir görüntü taşıması gerektiğini düşünüyordum. Bu arayış çok uzun sürmedi, çünkü o sırada başka bir iş yaparken yere düşürüp kırdığım küçük bir Venüs heykeli masamın üzerinde duruyordu. 80'lerde, köyden kente yaşanan büyük göç sonucunda bomboş gecekondularını süsleyebilmek üzere, yeni göçmenlerin özlem ve zevklerini taşıyan küçük bir *kitsch* heykelcikti bu. Hem de kırık dökük hâliyle karşımda durmuş bana bakıyordu.

Fikir böyle gelişti. Kırık Venüs'ü kırmızı kapaklı bir turşu kavanozunun içine yerleştirdim. Kapağını kapattım ve fotoğrafı çekilmek üzere, şu an aramızda olmayan sevgili Tülin Altılar'ın atölyesine götürdüm. Fotoğraf, grafik tasarımcı Sertaç Ergin tarafından çok sade bir biçimde afiş hâline getirildi. *Kavanozda Venüs* adlı küçük obje ise hâlâ benim portfolyomdaki işlerimden biri olarak yer alıyor.

Afişi bitirip arkadaşlara sunduğumda iki görüşün çatıştığını hatırlıyorum. Bir kesmin afişin klostrofobik olduğunu, kavanozun kapağının açık bırakılması gerektiğini ve hatta oradan Venüs'ün yumruğunun dışarı çıkması gerektiğini savunduğunu söylemem gerek. Uzun tartışmaların sonunda, olduğu gibi bırakılması kararı alınmıştı.

Afiş hâlâ bu tartışmaya açık. Bugün hakkında ne düşünülebileceğini bilmek çok isterdim.

Afişte yer alan *Kavanozda Venüs* adlı eser Gülsün Karamustafa'ya ait. Fotoğraf: Tülin Altılar. Grafik tasarım: Sertaç Ergin.

HEM ZEMİN / HEM ZAMAN

I

“Kişi ancak kabuğunu kırdıktan ve civciv ortaya çıktıktan sonra geriye dönüp baktığında bir yumurta hâline gelir.”

Grace Lavery¹

Öncüllerimizin, bizdeki tezahürleri vasıtasıyla devam eden, hediye ettikleri imgeler ve düşünceler üzerinden ilerleyen gizli yaşamları oluyor. Belki de bu yüzden, dayanışmanın ve mücadelenin zamansallığı biraz daha başka işliyor; farklı düzlemlerde, bizden önceki nesillerle yaşıt kız kardeşler olmaya devam ediyoruz. Virginia Woolf, 1939 tarihli “A Sketch of the Past” [Geçmişin Eskizleri] başlıklı otobiyografik makalesinde geçmişi kürevi, yarıtansparan bir yapıda tasvir eder —bu metinde geçmişi hatırlamak, yere yatıp tek bir üzüm tanesinin içinden, soluk sarı bir filmin ardından dışarı bakmak gibidir. Muhtemelen bu erken yaşta okunmuş metin sebebiyle geçmişe bakmayı, dahası geçmişin içinde düşünen, hisseden ve üreten tekil bir bünye olarak bulunmanın hatırasını sıklıkla bir üzüm tanesi ‘olmaya’ benzetirim. Birçoğun içinde tek ancak saydam olma özlemine dair bu tahayyül, aynı zamanda salkımın içinde tekil ve ayrı birer dünya olarak bir kalabalığın içine yerleşmenin, içeri ve dışarı doğru farklı saydamlıklar yansıtmanın ve hayal etmenin, diğer yandan tek bir üzüm tanesi olarak salkımdan bağımsız çürümenin, kendini çat diye yere çarpmının ve bağın tümünü başka bir kimyayla, başka bir açıdan karşılamanın özgürlüğünü de temsil ediyor. Tam kapanmalar ve tereddütlü açılmalarla dolu bir dönemde Merve’yle gerçekleştirdiğimiz haftalık buluşmalar vasıtasıyla ortaya çıkan *Hem Zemin / Hem Zaman* araştırma projesi çerçevesinde doğrusal ve tek bir anlatıya direnmek, kanonu genişletmek ve parçalamak, yolun bir ihtimal mutabakatlardan çok yol ayrımlarından beslendiğini hatırlamak, kısacası bu araştırma projesiyle dikey bir bütün yerine üretken, dağınık ve ‘anlık’ bir harita üretme ihtimali, benim için belirleyici motivasyonlar oldu. Araştırma projemizin peşine düştüğü bu tavır, umuyorum ki aynı zamanda mekânı ve tarihsel bağlamı zihinsel alanın kendisi olarak açmayı da mümkün kılacak.

Çağla Özbek

Kadın Eserleri Kütüphanesi’ni ilk kez 2016 yılında ziyaret ettim. Öncesinde, bugün vakfın [Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı] başkanlığını sürdüren Füsun Ertuğ’la iletişim kurmuş ve kısa bir söyleşi gerçekleştirmiştim; sonrasında ise kendisinin 1980’lerde kadın hareketinin dokümantasyonlarını içeren kişisel arşivini, SALT’ta gerçekleşen *Nerden geldik buraya* (2015) sergisi kapsamında dijitalleştirmiştik. Dijitalleşen fotoğrafların bir kısmı sergide yer alırken dosyaların tamamı Kadın Eserleri Kütüphanesi’yle paylaşılmıştı. Beni Füsun Hanım’la tanışmaya iten sebep öncelikle sergi olduğundan, sonrasında daha derinlemesine bir arşiv taramasına girmemiştim. Bir müddet iletişimimiz telefon mesajları ve e-mailler üzerinden hâl hatır sormalar, gezdiğimiz sergileri paylaşımlarla sürdü. Ertuğ’la 2016 yılında kütüphanede buluştuğumuzda, konumuz daha çok arşivde yer alan belgelerin dijitalleştirilmesi ve kamuya açılabilmesi için kaynak oluşturabilmektir. Bu öncelik üzerine gerçekleştirdiğimiz peşi sıra gelen toplantılar kısa sürede farklı işbirliklerine evrildi. Merve Akar Akgün, Farah Aksoy, Duygu Demir, Melek Gençer ve Eren Su Kibele Yarman’la birlikte 2016 - 2017 yıllarında sürdürdüğümüz KEKsevenler etkinlikleri de bu işbirliğinin bir sonucu olarak hayata geçti. Bir kısmımızın varlığından haberdar olmadığı ya da duyduğu ancak hiç ziyaret etmediği Kadın Eserleri Kütüphanesi’nin kaynaklarının zenginliğini ve arşivlerinin kapsamını kavrayabilmem; özel arşivler, sözlü tarih kayıtları, video, gazete kupürü, afiş, süreli yayınlar, tez, makale koleksiyonları arasında özgürce dolaşabilmem, Çağla’yla sürdürdüğümüz *Hem Zemin / Hem Zaman* projesi sayesinde mümkün oldu. Arşivleri günbegün büyüyen, 30 senedir gönüllülük esasıyla ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi’yle ortak bir çalışma içinde işleyen melez bir kurumda araştırma yapmanın ve arşiv taramanın sonu gelmez bir süreç olduğunu kabullenmek, türlü sebepler neticesinde ezberden kurduğum her cümleyi yeniden düşünmemin de önünü açtı. Tam da bu sebeple, hareketi kesintisiz bir bayrak yarışı olarak hayal etmeye başladım. *Hem Zemin / Hem Zaman*’ı Kadın Eserleri Kütüphanesi arşivlerini merkezine alan, ancak kendi etki alanını devretme ve devralma sürekliliği içinde genişletebilen bir deneme olarak görüyorum.

¹ Grace Lavery, “Egg Theory’s Early Style,” *TSQ: Transgender Studies Quarterly* 7, no. 3 (2020): 383–398. Alıntı yazarın kendi çevirisi.

Kerime Nadir, arkadaşları Peymanizer Bakırcı ile birlikte, Maçka Palas, Şişli, 28 Ocak 1963.
Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Kerime Nadir Özel Arşivi

II

Hem Zemin / Hem Zaman, 17. İstanbul Bienali'nin Nepal Feminist Memory Project [Nepal Feminist Bellek Projesi] ve Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'ne (KEK) gönderdiği ortak çalışma davetiyle ortaya çıktı. Proje, Osmanlı'dan günümüze kadınlara ait ya da kadınlarla ilgili kaynaklardan oluşan KEK arşivinde "diğer" [*miscellaneous*] adlı klasörlerde saklanan, kolayca tasnif edilemeyen iç tefekkür anlarını bir araya getirmek, bu malzemelere spekülasyon bir bakış açısı kazandırmak etrafında şekillendi. Araştırmanın bir diğer amacı, hem Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Nepal Feminist Memory Project gibi toplu girişimler hem de olası öznel arşiv ve albümler arasında serbest geçiş alanları yaratmak, dolayısıyla tüm arşivleri birbirine doğru açmak ve genişletmek.

Başlığını Şirin Tekeli'nin "1980'lerden 2000'lere: Kadın Hareketi Üzerine Birkaç Gözlem" başlıklı yazısında dayanışmanın ve hayatın temel bir şartı olarak esnekliğe yaptığı atıftan alan *Hem Zemin / Hem Zaman*,² farklı kolektif ve kişisel arşivlere doğru uzanmaya şu sorularla başladı: Direnme hâlinde belgelenen/görüntülenen kadının geleneksel olarak alışık olduğumuz imgesinden dışarı uzanan, bazen bu imgeyle çelişen, kısacası arşivde 'diğer' klasörlerine teka-bül eden temsili ne olabilir? Bu, aşına olduğumuz bir imge midir? Yakın çevremizden tanıdığımız, günlük yaşantısını, kaygılarını, coşkularını bildiğimiz kadın imgesinden farkı var mıdır? Zihinsel ve mekânsal olarak 'içerisi' ve birbirimizle hesaplaştığımız anları

arşivin içinde nerede bulabiliriz? Bu imgeleri tanımak, tasnif etmek ve çeşitlendirmek nasıl mümkün olur? Geçtiğimiz sene boyunca farklı yoksunluk dereceleriyle tecrübe ettiğimiz mecburi kapanma döneminin bir kez daha en büyük ayrıcalık olarak altını çizdiği iç mekânda 'aylaklık' ve 'tefekkür'ün izinde, kadın öznelliğinin ve hareketin ikonografisi arşivde nasıl tezahür eder, nerelere açılabilir? Hareket içinde gerçekleşen ayrılma ve birleşmelerin, kuşaklararası diyalogun veyahut kopuklukların, 'hem zemin, hem zaman' içinde çeşitlenen temsilleri nasıl haritalandırılabilir? Bu sorular Kadın Eserleri Kütüphanesi arşivinde *Hem Zemin / Hem Zaman* başlığı altında el yordamıyla, hatta çoğunlukla günlük meraklarımız ve iç-güdülerimizle yürüttüğümüz araştırma sürecinde sorduğumuz soruların bazıları. Tabii, soruları arşivin sağladığı imkânlarla çoğaltmak, farklı yanıtlar ve önermelerle genişletmek mümkün.

2021 yılının Ocak ayından beri sürdürdüğümüz arşiv projesi, temelde bu sorulardan hareketle hem dayanışmanın, hem sanatın tarihini doğrusal atılımlar ve 'ilerleme emare'leriyle değil, esneklik, adaptasyon, birleşmeler ve kopuşlarla, saçılmalar ve dağılımlarla okumaya çalışır. Zemin ve zamanın kayganlığı, tekinsizliği ve bazen de tanımsızlığı üzerinden geçmişin uzantılarını, henüz etiketlenmemiş ve etiketlenmesi de kolay olmayan 'diğer' klasörlerinde, farklı coğrafyaların kronolojilerinde, farklı öznelerin tahayyülünde ve kişisel albümlerinde şekillendiği hâliyle araştırmayı amaçlar.

² "Basında sık sık işlenen temalardan birisi de, feminist hareketin 1980'lerde bir atılım yapsa da, artık söndüğü, topluma söyleyecek bir sözünün kalmadığı iddiası. Ne var ki, bu temayı işleyenlerin göz ardı ettiği sosyolojik bir gerçek var: Hiçbir toplumsal hareket, aynı şeyleri yaparak aynı biçimde var olamaz; zaman ve zemine uygun olarak değişim geçirir. Artık, birkaç yıl önce olduğu gibi sokak gösterisi yapılmaması, hareketin bittiği anlamına gelmez. Tersine, hareket daha derinleşmiş, bir eşik atlamış, meseleleri daha az görünür

ama daha etkin yöntemlerle ele alıyor olabilir."—Şirin Tekeli, "1980'lerden 2000'lere Kadın Hareketi Üzerine Birkaç Eylem" başlıklı makaleden. Şirin Tekeli Özel Arşivi, Kadın Eserleri Kütüphanesi.

Araştırma kamuyula paylaşılmak üzere seçilen, dijitalleşen, yani arşivin bir parçası olarak düşünülen ancak 'aktif olmayan zamanlar'ın izlerini sürüyor. Kadın Eserleri Kütüphanesi'nin kişisel ve ana arşivlerindeki fotoğraf, mektup, elyazmaları, ses ve video kayıtları, farklı efemera ve basılı malzemeleri bir araya getirerek kamusal alanın dışında da direniş hâlinde olan, düşünen ve üreten kadınların tarihsel ya da doğrusal olmayan haritasının peşine düşüyor.

III

"Sayın Başkan, Sayın Konuklar;

Jale [Baysal] Hanım konuşmasında kütüphanemizin kuruluş amacını en açık şekilde anlattılar. Ben, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'ni kurma girişiminin bana önemli görünen başka yönleriyle ilgili birkaç noktaya değinmek istiyorum.

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi, kadınların, özenle korunmasında yok olma ya da görünmezliğe mahkûm olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunan ortak belleklerini, yani tarihlerini koruma amacı güdüyor. Kadınların ortak belleği ya da tarihi kavramı, tarihte hep yükseliş hâlinde olan bir kadın hareketiyle önem kazanmış, küllerinden dirilen Zümrüdüanka [*phoenix*] misali, hareketin yükselişine koşut olarak dirilmiş ve kadınlar kazanımlarını koruyamamışlarsa yeniden unutulmuştur. Bu 'makûs talih'i kırmanın bir yolu, tarihimize kararlı bir biçimde sahip çıkmamız, onun izlerini, belgelerini, eserlerini bilinçle korumamızdan geçer. Bu birikimin sağlayacağı bilgi, kadınların haklarına kavuşmalarını sağlayacak olan savaşımin en önemli araçlarından biridir.

İşte özünde bu ana fikri gerçekleştirmek üzere faaliyete geçen kütüphanemiz, eğer Türkiye'de kadınların hakları ve uğradıkları haksızlıklar konusundaki bilinçleriyle kaderlerini değiştirme kararlılığını yansıtan kadın hareketi yükseliş hâlinde olmasaydı,

kurulamazdı. Oysa hepimizin çıplak gözle gözlemlediği gibi, son birkaç yıldır bu hareket yükseliş hâlinindedir. Bu yüzden ilk vurgulamak istediğim nokta budur: Bu kütüphane, kadın hareketinin içinden doğmuştur; o hareketten sağladığı maddi ve manevi desteklerle canlanmıştır ve gelişerek, zenginleşerek yaşayacaksa, bu hareketle olan yakın bağları sayesinde olacaktır. Hareket kütüphaneyi besleyecek, kütüphane harekete bilgi sağlayacaktır. Onun için, ilk teşekkürüm, bugün çoğu aramızda bulunan, bu kütüphanenin kurulmasına destek olan kadınlara ve bu çabada onları yalnız bırakmayan erkekleredir." —Şirin Tekeli, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi açılış konuşması, 14 Nisan 1990.

Kadın hareketinin belleğini kütüphane ortamına taşıma ve bir kaynak oluşturma fikri ilk olarak 1988 yılında ortaya çıktı. Yurtdışında benzer amaçlarla faaliyet gösteren kurumlarla temasa geçildikten sonra Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi 14 Nisan 1990 tarihinde açıldı. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Nurettin Sözen döneminde, belediyenin desteğiyle Cengiz Bektaş tarafından restore edilen Balat'taki iki katlı 18. yüzyıl binası vakfa kütüphane mekânı olarak tahsis edildi. İlk açıldığı dönemde, bina-daki okuma ve araştırma odaları, hareketin paydaşları tarafından başlanmış arşivler ve yayınlar dışında bir de sergi alanı mevcuttu. Şirin Tekeli açılış konuşmasında mekânı "canlı, yaşayan bir kültür merkezi olarak" hayal ettiklerinin altını çizmişti.

Bu yanı sıra kütüphanenin yer aldığı yapı, Sözen'in İBB Kültür AŞ'yle birlikte planladığı, tarihi yarımada yer alan boş mekânların yeniden işlevlendirilmesi programında hayata geçen ve hâlâ ilk planlandığı şekliyle kullanımda olan tek yapıdır. Kütüphane ve içinde barındırdığı arşivler Nisan 1990'dan bu yana hareketin temsilcileri, örgütleri ve paydaşlarının destekleriyle büyümeye devam

etmiş ve bugün Osmanlı'dan günümüze kadın hareketinin belleğini tutan tek kurum olarak hayatına devam etmektedir.

IV

Anne(x) için bu metni yazma fikri ilk olarak Oda Projesi'yle sürdürdüğümüz diyalog sonucunda ortaya çıktı. Böyle bir davetin bizi heyecanlandıran tarafı, aylardır üzerinde çalıştığımız 'diğer' fikrini, yani arşivlerde karşımıza çıkan tanımlanması ve kategorize edilmesi güç ve hâliyle aktarılması da zorlu bir projeyi düzyazıya dönüştürme imkânıydı. Pandemi döneminin getirdiği kısıtlamalarla süren arşiv araştırmasının sonuçlarını, birbirinden bağımsız imge, doküman, video, ses kaydının bir arada değerlendirilebilmesini ve belki de birlikte çalışan iki kişinin içgüdülerinin uyumunu (veya uyumsuzluğunu) bir metin üzerinde çalışırken test edebilmek bizim için önemliydi. Ancak bunun ötesinde Oda Projesi'nin üzerinde durduğu 'annelik', hareketin farklı dönemlerinde —ve dolayısıyla KEK arşivlerinde— sıkça karşımıza çıkan da bir konuydu. Dahası 'annelik' *Hem Zemin / Hem Zaman* başlığı altında izini sürdüğümüz birleşmeler ve kopuşların, nesillerarası tefekkür anlarının aslında bir devamlılığa işaret ettiğinin de önemli bir örneği idi.

Aynur Demirdirek, "Feminist Politikadan Tarih Yazıcılığına"³ başlıklı metninde, hareketin içinde yer alan kadınların, kendi pozisyonlarını anlamlandırmak adına geçmişteki benzerlerini bulma ve onlardan öğrenme arzusundan bahseder. Yazısında bu arayışın onu, annelik-annelik ilişkisinden çok "özdeşleştiği feminist ar-

kadaşlar" noktasına taşıdığını anlatır. Demirdirek'in bahsettiği bu nesillerarası hiyerarşik yapıyı kıran birliktelik duygusu konu anneliğe geldiğinde nerelere uzanır?

Araştırma esnasında karşımıza çıkan kupürlerde devlet eliyle organize edilen veya devlet tarafından belirli bir gündem için desteklenen 'anne' temalı kısa süreli etkinlikler ile bağımsız olarak ortaya çıkan yapıların 'anneliğe' bakışını ve kazanımlarını tekil bir annelik tanımı içinde düşünmek oldukça güçtü. Bu aşamada Oda Projesi'nin, annelik ve sanatsal üretimi hesapta birbiriyle çelişen ve çakışan, birlikte var olamayan iki hâl olarak sorunsallaştıran *Anne(x)*'in bu sayısını, sözü geçen çeşitliliği temsil ederek ziyaret etmenin anlamlı ve heyecan verici olabileceğinde hemfikir olduk. Bu yazıya eşlik eden KEK arşivleri seçkisi, annelik ile özen, bakım ve anaçlık politikalarının zaman içinde değişen çehrelerine gazete haberi kupürleri vasıtasıyla tanıklık ediyor. Örneğin, İlerici Kadınlar Derneği Adana Şubesi'nin "Her işyerinde ve mahallede kreş istiyoruz" çağrısı ile *Pazartesi* dergisinin kapağına taşıdığı "Annelik: Cumartesi Annelerine karşı Cuma Anneleri" dosyasını, Çocuk İstiyorum Dayanışma Derneği'nin dönemin Milli Eğitim Bakanı Nimet Çubukçu'nun katılımıyla hayata geçirdiği gönüllülük projesi ile Barış Anneleri'nin toplumsal barışı sağlamak üzere Başbakan Bülent Ecevit'e çektiği telgrafları birbirinden bağımsız düşünmek, bunları sadece değişen devlet politikalarının bir sonucu olarak görmek mümkün olur mu?

³ Aynur Demirdirek, "Feminist Politikadan Tarih Yazıcılığına," *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce 10: Feminizm*, haz. Feryal Saygılıgil ve Nacide Berber (İstanbul: İletişim Yayınları, 2020).

İlerici Kadınlar Derneği Adana Şubesi, yurt çapında açılan kampanyayı sürdürüyor: Nimet CERİTOĞLU

"Her işyerinde ve mahallede kres istiyoruz"

ADANA, (Ada-K) Ada İKD'leri, "Devlet Kızılayı" ile bir araya gelerek, kres kampanyasının 8'inci yıldönümü hatıra dağıttılar. Kres kampanyasının bu yıl sonunda büyük bir başarıyla sonuçlandı. İKD'ler mahallede kres ve yurt kampanyalarını büyük bir ilgiyle sürdürüyor. İlerici Kadınlar Derneği Adana Şubesi'nin 4 bin 500 yakın kadını kapsayan Türkiye Boyuk Millet Meydanı'na gönderdiği "Yurt" posterini kampanyasının 8'inci yıldönümü hatıra dağıtımında kullanmıştı. Çocuklarına kres istiyoruz kampanyasının 8'inci yıldönümü hatıra dağıtımında kullanmıştı. "Her işyerinde ve mahallede kres istiyoruz."

"Her işyerinde ve mahallede kres istiyoruz," *Halk Haber Ajansı*, 1970'ler. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Kadın Örgütleri ve Örgütlenmeleri, İlerici Kadınlar Derneği Arşivi

Pazartesi dergisi kapağı, sayı: 18, Eylül 1996. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Ayşe Durakbaşa Özel Arşivi

Tercüman 27 Kasım 2005 Pazar

Sevgi Anneleri İşbaşında

Çocuk İstiyorum Dayanışma Derneği'nin çocukların bakımına yönelik hayata geçirdiği **gönüllülük** projesi, Bakan Çubukçu'nun da katıldığı törenle imzalandı

Türkan YILMAZER / İSTANBUL

MALATYA'daki Çocuk Yuvası'nda yaşanan "kötü muamele" olayının ardından çocukların bakımına yönelik ilk somut adım atıldı. Çocuk İstiyorum Dayanışma Derneği'nin (ÇİDER) girişimi ile başlatılan "Sevgi Anneleri" projesine start verildi. Projenin yürütülmesine yönelik anlaşma, Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Başkan Vekili İsmail Barış ile ÇİDER Başkanı Sibel Tüzcu arasında, Devlet Bakanı Nimet Çubukçu'nun da katıldığı törenle imzalandı. Sevgi anneleri ilk resmi toplu ziyaretlerini Edirne Çocuk Yuvası'na yaptı.

Projeye destek

Sevgi Anneleri Projesi, Türkiye genelinde yuvalarda kalan 0-12 yaş çocukların sevgi ihtiyaçlarının "gönüllü annelerle" giderilmesi, yaşadıkları yuvaların çağdaş koşullara uygun hale getirilmesi, psikolog ve pedagoğlarla beraber çocukların sağlıklı ruhsal ve sosyal gelişimlerine destek verilmesi, hayata hazırlanmaları, sosyal aktivitelere katılmalarının sağlanması, koruyucu aile sistemlerinin Türkiye genelinde doğru anlatılarak birçok ailenin yanına ihtiyacı olan çocukların yerleştirilmesi çalışmalarını kapsıyor.

"Sevgi Anneleri" projesinde görev alacak kişiler, çalışmalara başlamadan önce İstanbul, İzmir ve Ankara düzenlenecek eğitim kurslarından geçecekler ve sertifikalarını aldıktan sonra çocuk yuvalarında görev yapmaya başlayabilecekler. Dernek, projenin yürütülmesi aşamasında

Çocuk Esirgeme Kurumu'na bağlı çocuk yuvalarının müdür ve uzmanları ile işbirliği yapacak. Sevgi anneleri, halka açık organizasyonlar yapacak, çalışmalar raporlanacak.

Protokol töreninin ardından "Sevgi Anneleri", Çocuk Esirgeme Kurumu'na

bağlı Edirne Çocuk Sitesi'ni ziyaret etti.

Hüzünlü ziyaret

Dernek Başkanı Sibel Tüzcu, ilk ziyaretlerini şu sözlerle anlattı:

"Bebekler, papatyalar, haylazlar, genç kızlar, adlarını hatırlayamadığım küçük erkekler grubu yemekhaneleri odalarını banyolarını dolaplarını gördük. Çocuklarla oynadık genç kızlara hatırlarını sorduk. Binanın tavanlarının ve su borularının tamirata, kapıların dolaplarının yenilenmesine, kalorifer peteklerinin çoğaltılmasına, yeni çamaşır makinelerine, bol personele ve elektrik süpürgesine ihtiyaç vardı. Bu kadar büyük binanın hiç elektrik süpürgesi yoktu ve çalı süpürgesi kullandıklarını söylediler. Genç kızlar kendilerine özel küçük elektrik süpürgesi istediler ve bir de kata çamaşır makinesi. En kısa sürede her yere basıyacağımızı ve bu ihtiyaçları halletmeye çalışacağımızı belirttik."

"Sevgi Anneleri İşbaşında," *Tercüman*, 27 Kasım 2005. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Kadın Örgütleri ve Örgütlenmeleri, Çocuk İstiyorum Dayanışma Derneği Arşivi

Serpil Çakır, Jale Baysal, Füsün Ertuğ, Şirin Tekeli ve Aslı Davaz, Fener Erkek Kahvesi, Nisan - 1990.
Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Arşivi, Görsel Koleksiyon

“[Annem] günlerce odasına kapanmıştı. Bir akşam, hemen hemen her gün yaptığım gibi onu yoklamak için odasına girdiğimde, ladin ağacından yapılmış yepyeni, stil camlı dolabını, içine doldurulmuş o tuhaf şeyleri görmüştüm. Yarıyı paslanmaya yüz tutmuş küçük maden kutucuklar, camdan dökme ucuz vazolar, huni yapısını tümüyle örten mukavvası, bakılacak göz açıklığından ayrılmış bir çiçek dürbünü, renkleri atmış kırık yelpazeler, birkaç tane kalın porselenden resimli çatlamış tepsi, içinde kararmaya yüz tutmuş düğmelerin dolu olduğu kristal taklidi kapaklı bir şekerdanlık. Şekerdanlığın altın suyuna batma tutacağıının yer yer kavlamış sapı, çok sayıda çerçevesiz sararmış fotoğrafın dolabın sırtına doğru üst üste sıralanışı, uçları delinmeye yüz tutmuş kahverengi kaba deriden bir çift erkek eldiveni. [...] Ucuzluğu ilk bakışta belli olan bu şeylerin bana verdiği tedirginliği sezmiş gibi, yine o yıllanmış, değişmez, bezgin gülümseyişiyle, ‘Burası benim odam değil mi Şemsigül Şehrazat?’ demişti annem. ‘Hem kimse girip çıkmasın diye ricada da bulundum sana kızım...’ [...] Gösterdiği grup fotoğrafına eğildiğimde yıllar yıllar öncesinin o bitmek bilmeyen ilk kışımındaki günlerinden birini güçlükle anımsıyordum. Annem parmağıyla resimdekileri birer birer tanıtıyor bana. Öylesine canlanıvermiş ki tüm vücudunda kan basıncı artmış gibi. Ayrıntılarla fotoğraftaki kişileri uzun uzun tanımlıyor, adlarını özenle sıralıyor. Çoğunu tanıımıyorum oysa. [...] Onun tek avuntusu, odaya taşıdığı geçmişiydi. [...] Annemin bana hiç benzemediğini ya da aslında benim ona hiç benzemediğimi övünçle, sıklıkla aklımdan geçiriyordum.” —Füruzan, “İkinci Yaz Şarkıları”⁴

Kadın Eserleri Kütüphanesi kadar kendine özgü, hatta tıpkı bir ‘tohum bankası’ gibi barındırdığı çeşitliliği muhafaza etmeyi amaç edinmiş bir kurumun arşivlerini çalışırken, Nepal Feminist Memory Project’e yaptığımız ilk çağrı da kendi arşivlerinde yer alan, önceki kuşaklara dair ‘diğer’ klasörlerine ve burada yer alan temsillere yönelik oldu. Bu işbirliğine dair birincil amacımız, kurum ve birey (‘içeriden’ ve ‘dışarıdan’, ‘bizden’ ve ‘onlardan’) gibi karşıtlıklarla ve türlü müzakerelerle şekillenen arşivlerinin diyalog hâline geçebilmesi. Ancak sadece Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Nepal Feminist Memory Project arşivlerinin karşılıklı okunmasının yeterli olamayacağını da bilincindeyiz. Neden-sonuç ilişkileri göz önünde bulundurulmadan, siyasal, ekonomik ve kültürel kırılmaları haritalandırmadan, salt benzerlikler ve arşiv nostaljisi üzerine kurulan bir paralel okumanın tehlikeleri elbette sonsuz... Bu sebeple *Hem Zemin / Hem Zaman*’ı, arşivlerin bir araya gelme, saklanma, aktarılma ve kamuya açılma yöntemlerine, dolayısıyla da sınırlarına dair yorum yapabilen ve farklı araçlarla genişleyebilen bir proje olarak tahayyül ediyoruz. ‘Diğer’ klasörü, bir başka kurumun arşivinde nereye tekabül eder, hangi dinamiklere ve ilişkilere göre şekillenir? Kişisel bir arşivde nasıl cevap bulur? Bir arşivin eksiği, diğerini zenginleştirebilir mi; bu ‘diğer’ klasörleri kimi ve kimleri dışarıda bırakır? *Hem Zemin / Hem Zaman* bu sorular ışığında, mevcut ortaklarıyla şekillenmeye devam ederken peşine düştüğü soruları ve cevapları çeşitlendirebilecek farklı duraklar ve arşivler hayal etmeyi, bir anlamda zamanın ‘tersten kalıbını’ alma gayretini sürdürüyor.

⁴ Füruzan, “İkinci Yaz Şarkıları,” *Sevda Dolu Bir Yaz* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020), 201–203.

Münih Türk Tiyatrosu'nda 1983 yılında Erman Okay tarafından sahneye konan *Venüslü Kadınlar*'ın afişi

- ERKEK:** Senin aklın ermez.
KADIN: Seninki hiç ermez.
ERKEK: Ben senden akıllıyım.
KADIN: Hiç de değil.
ERKEK: Akıllıyım işte. (Pazusunu gösterir.)
KADIN: Sen onu külahıma anlat.
ERKEK: İnanmazsan belge anıt yazıtına bak.
KADIN: Orda kadınlar erkeklerden aptaldır demiyor ki.
ERKEK: Aptaldır diyor.
KADIN: Demiyor.
ERKEK: Kadınlar sayılmaz diyor ya.
KADIN: Derse desin.
Erkek: Aaaa şuna bakın... Kutsal belge anıt yazıtı için ne diyor?
2. Erkek: Susturun.
3. Erkek: Küstahlık.
Erkek: Tarihi büyüklerimize dil uzatıyor.
2. Erkek: Biz akıllıyız.
3. Erkek: Siz aptalsınız.
(Karşılıklı hakaretlerle ortalık karışmış, kadınlarla erkekler birbirlerinin üzerlerine yürürlerken anıtı devirmişlerdir.
Anıt devrince bir an sessizlik.)
(Kadınlarla erkekler hep birlikte anıtı saygıyla yeniden dikerler.)
Yaşlı Bilge: Sayım bitti. 20.000 erkek yani 20.000 Venüslü olduğu...
KADIN: Biz neyiz?
ERKEK: Venüslü?
KADIN: Öyleyse bizi de sayın.
ERKEK: Ama siz sayılmayan Venüslüsünüz.

Sevgi Soysal, *Bütün Eserleri 11 - Venüslü Kadınların Serüvenleri*:
TRT Günleri, der. İpek Şahbenderoğlu
(İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), 41.

Astrid Noack, *Women with Cloth*, 1944
Holstebro, Danimarka.